

УДК 343.8:342.7(477)

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА УКРАЇНИ З КОНСТИТУЦІЙНИМИ ПРИНЦИПАМИ ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Яцишин М.М.

З точки зору загальної теорії держави і права, *актуальність* даної проблеми зумовлена необхідністю виявлення у цьому процесі законності, правопорядку, державної дисципліни і, загалом, ефективності правового регулювання суспільних відносин. Перераховані вище головні складові правового режиму є похідними від основоположних принципів Конституції України як Основного Закону держави, і кримінально-виконавчого права як системи правових норм, що регулюють суспільні відносини у процесі виконання кримінальних покарань. У цьому контексті *метою* нашого дослідження є виявлення оптимальності у співвідношенні принципів кримінально-виконавчого права України з конституційними принципами прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

Як відомо, права і свободи людини і громадянина є найвищою соціальною цінністю, найважливішим об'єктом конституційно-правового регулювання. Під конституційними правами і свободами людини і громадянина прийнято розуміти гарантовану Конституцією та державою міру можливої поведінки або діяльності особи (колективу осіб) з метою задоволення своїх потреб та інтересів у політичній, економічній, соціальній, культурній (духовній) та інших сферах суспільного життя [1, с.115].

Первинним невід'ємним правом людини є її право на життя, що виникає з моменту її народження (ст. 27). Право на життя не може бути скасованим чи обмеженим будь-ким. На вимогу Ради Європи Україна відмовилася від смертної кари як вищої міри покарання. Кримінальний кодекс України 2001р. скасував смертну кару. Окрім того, кожна людина має

право захищати своє життя і здоров'я та життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Істотним конституційним правом є право кожного на повагу до його гідності (ст. 28). Гідність людини є її невід'ємним внутрішнім ставленням до себе як до унікальної, цілісної особистості, повноцінного члена суспільства. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Наступним громадянським правом, що закріплює Конституція України, є право кожної людини на свободу та особисту недоторканність (ст. 29). Це право передбачає, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановленому законами. Тобто кожна особа з моменту її затримання чи арешту має право на правовий захист та оскарження в суді свого затримання або арешту, про які мають бути негайно повідомлені родичі затриманого чи заарештованого.

Як показує порівняльний аналіз, в цілому Кримінально-виконавчий кодекс (КВК) України приділяє значну увагу регламентації правового статусу засуджених на відміну від Виправно-трудоного кодексу України, де цьому питанню була присвячена лише одна стаття, яка містила загальні норми щодо правового положення осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі та виправних робіт. У новому Кодексі вперше на рівні закону отримали визначення практично всі загально правові та галузеві специфічні принципи кримінально-виконавчого законодавства (демократизація, гуманізація, законність, індивідуалізація виконання кримінальних покарань та ін.), а в Загальній частині цілий розділ (глава 2) присвячений правовому статусу засуджених, основні статті якого (7-10) сформульовані з врахуванням положення стосовно захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, поваги до честі й гідності засуджених [2, с.33-52].

Однак, уже в формулюванні мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства України (ч.1-2 ст.1) домінуючого є теза «захист інтересів особи, суспільства і держави», у якій захист інтересів особи виступає як запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими, відображає намір українського законодавця привести процес виконання/відбування покарання у відповідність до міжнародних стандартів поводження з ув'язненими, забезпечити неухильне дотримання прав і основних свобод людини, визначених Конвенцією про захист прав і основних свобод людини, до якої України приєдналась у 1997р., та Загальною декларацією прав людини, проголошеної резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948р. Запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими в першу чергу забезпечує захист їх інтересів, а також врешті-решт, інтересів суспільства та держави через дотримання гуманних положень ст. 28 Конституції України.

Отже, в теорії кримінально-виконавчого права правовий статус засуджених розуміють як засновану на загальному конституційному статусі громадян України і закріплену в нормативно-правових актах різних галузей права сукупність їх прав, законних інтересів і обов'язків, що забезпечуються і гарантуються державою. У ч.1 ст 7 КВК України з цього приводу міститься принципове й важливе положення про те, що держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених [3, с.31].

Закріплюючи положення ст. 63 Конституції України про те, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду, КВК України у ч.2 ст. 7 констатує, що держава бачить у засудженому, перш за все, людину, наділену правами та обов'язками. Це означає, що засуджений, в тому числі і до позбавлення волі, відрізняється за своїм правовим статусом від інших громадян, але не виключається з числа членів суспільства, не позбавляється всіх основних прав і обов'язків. Він продовжує залишатися правоздатним та

дієздатним громадянином, суб'єктом обов'язків і прав, гарантованих Конституцією України та іншими законами, що визначають правове положення громадян України, іноземців та осіб без громадянства.

Основні обов'язки засуджених викладені у ст. 9 КВК України. Вони цілком співвідносні із загальними конституційними обов'язками громадян України, а саме: додержуватися Конституції України і законів України; шанувати державні символи України; поважати честь і гідність людей, не посягати на їхні права і свободи, охороняти природу, культурну спадщину і ін. Але, крім конституційних, КВК України додатково закріплює обов'язки, виконання яких повинно сприяти закріпленню у засуджених навичок правомірної поведінки, забезпеченню правопорядку під час відбування покарання, створювати необхідні умови для діяльності органів та установ виконання покарань.

У висновку зазначимо, що права громадян України, які відбувають покарання, є цілком співвідносними як у конституційному, так і в кримінально-виконавчому правовому закріпленні. Тобто у теоретичному плані можна говорити про відповідність КВК України Конституційним принципам прав і свобод людини (засудженого), їх вільну реалізацію у межах, не заборонених законом. Однак у практичній площині, зокрема, в напрямку створення сприятливих умов для реалізації проголошених державою прав людини і громадянина, зроблено ще надто мало. Саме цим викликана нова Концепція реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схвалена Указом Президента України [4], в якій зазначено, що існуючі в Україні органи і установи виконання покарань не відповідають сучасним вимогам забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Тому створення реальних можливостей для забезпечення таких прав є першочерговим завданням державної політики у цій сфері.

Література

1. Конституція України. Текст Основного Закону з офіційними тлумаченнями Конституційного Суду/огляд і коментарі В.Ф.Погорілка та В.Л.Федоренка. –К.: Наукова думка, 2006. -211с. –ISBN966-00-0695-0.
2. Кримінально-виконавий кодекс України: Науково-практичний коментар/А.Х.Степанюк, І.С.Яковець; за заг.ред. А.Х.Степанюка. –Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. -560с. -ISBN978-966-633-691-3.
3. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого Кодексу України/А.П.Гель, О.Г.Колб, В.О.Корчинський [та ін.]; за заг.ред. А.Х.Степанюка. –К.: Юрінком Інтер, 2008. -496с. -ISBN978-966-667-329-2.
4. Про Концепцію реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: указ Президента України від 25 квітня 2008р. №401/2008//Урядовий кур'єр. -2008. - 27квітня.